

2. Муравський А. Яка частка економіки України знаходиться у тіні – дослідження. *Економічна правда*. 21.05.2025. URL: <https://epravda.com.ua/biznes/yaka-chastka-ekonomiki-ukrajini-znahoditsya-u-tini-doslidzhennya-806960/>

3. Дубровський В. Рейтинг схем ухилення від податків: на чому український бюджет «витрачає» найбільше. *Вокс Україна*. URL: <https://voxukraine.org/rejting-shem-uhilennya-vid-podatkov-ina-chomu-ukrayinskij-byudzheth-vtrachaye-najbilshe>

Єгоров Ігор Юрійович,
*член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор,
завідувач відділом інноваційної політики;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»;
завідувач Офісу оцінювання діяльності наукових установ НАН України;
ДУ «Центр оцінювання діяльності наукових установ та
наукового забезпечення розвитку регіонів України НАН України»*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЦІЛЮВИХ ЗНАЧЕНЬ КІЛЬКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ

Стало загальним твердженням, що наука в Україні фінансується недостатньо. З цим важко дискутувати, але підґрунтям для перетворень потрібен стати неупереджений аналіз практики використання відповідної статистики та відмова від занадто високих очікувань у найближчий перспективі. На жаль, численні пропозиції щодо внесення змін в окремі законодавчі акти та перегляд підходів до статистики витрат на дослідження і розробки (далі – ДіР) відповідно до міжнародних стандартів залишаються без адекватної реакції. Так, в останній версії Закону «Про наукову та науково-технічну діяльність» записано, що на науку має виділятися 1,7% ВВП з державного бюджету. Водночас у країнах ЄС відповідний цільовий показник витрат становить 1%. У 2023 році лише одна країна – Австрія перевищила це значення. У Сполучених Штатах Америки, наприклад, відповідний показник фінансування ДіР з бюджету становить 0,63% ВВП (2022).

Важливим та актуальним для України стає необхідність виправити недоречну цифру, яка існує у вітчизняному законодавстві з 1990х років. Тридцять років тому це було деякою мірою виправдано завдяки двом аргументам: по-перше, було намагання наблизитися до значень відповідного показника радянських часів і загальмувати негативні процеси у сфері науки; по-друге, переважна більшість витрат асоціювалася із державним бюджетом. У сучасному світі більша частина витрат на ДіР у розвинених країнах фінансується

з недержавних джерел. Саме тому у країнах ЄС вже багато років прописана ціль досягнути рівня державного фінансування в 1% від ВВП. Ставити ціллю в Україні перевищити відповідний показник у 1,7 рази по відношенню до ЄС виглядає недоречним у сучасних умовах. В реальності це веде до непорозумінь у відношеннях із західними партнерами, дискредитації національного експертного середовища в очах іноземних фахівців, і, головне, – відволікає від вирішення нагального завдання залучення приватних інвестицій у дослідження і розробки. Настав час переглянути застарілу, відверто популістську законодавчу норму і зосередитися на розробці заходів із стимулювання розвитку науки за рахунок коштів приватного сектору. Це повністю відповідало б цілям євроінтеграції.

Другий важливий момент, пов'язаний із витратами на ДіР, – необхідність чітко виконувати міжнародні рекомендації з обліку таких витрат у секторі вищої освіти. Проблема у тому, що частина витрат на освіту, зокрема на заробітну плату викладачів за міжнародними рекомендаціями розглядається як витрати на науку. Наприклад, витрати на підготовку аспірантів, написання статей, участь у наукових заходах. В Україні подібна практика не застосовується, враховуються лише безпосередні витрати на реалізацію наукових проєктів. Це суттєво знижує загальні видатки сектору і потребує перегляду статистичного обліку на первинному рівні – рівні закладів вищої освіти (далі – ЗВО). На наш погляд було би доцільно, у «типових» контрактах викладачів визначати частку витрат, пов'язану саме із науковою діяльністю. Якщо вона перевищує 10%, то відповідні витрати на науково-педагогічну діяльність, як визначено міжнародними стандартами, розглядати як витрати на ДіР. Застосування такого підходу не повинно значно збільшити обсяги робіт із обліку, але дозволить більш об'єктивно оцінити внесок сектору вищої освіти у розвиток науки. Наразі майже половина ЗВО не мають офіційно зареєстрованих наукових тем, що формально «свідчить» про повну відсутність у них будь-якої наукової діяльності. Але, очевидно, що в реальності це не так. Запропоновані зміни призведуть до деякого підвищення показників частки витрат на наукові дослідження і розробки в Україні в цілому, але, звичайно, не мають вплинути на ситуацію радикально: витрати за цією статтею необхідно підвищувати у будь-якому разі для досягнення стабільного та збалансованого зростання у повоєнний період. При цьому, потрібно відзначити, в останні роки зроблено багато для цільової підтримки науки в ЗВО. Державна атестація 2025 року ЗВО та наукових установ це підтвердила.

Така діяльність має бути продовжена, але у самій атестаційній методиці МОН України необхідно провести певні зміни. Вони стосуються вибору індикаторів для оцінювання, формул узагальнення результатів, а також величини вагових коефіцієнтів для «згортки» окремих показників. Проблемним питанням залишається і облік видів діяльності, які необхідно включати до оцінювання, особливо для соціо-гуманітарних дисциплін. Справа в тому, що значна частка діяльності відповідних установ стосується консультаційно-дорадчої сфери, яка

не завжди адекватно відображається у звітності. Тому важливо, щоб поруч із удосконаленням систем показників, проходило удосконалення і самої процедури атестації, зокрема розширення можливостей оперативно вносити зміни у методику, якщо необхідність таких змін є очевидною та виправданою. Наприклад, у чинній методиці атестації МОН України не враховується діяльність за проєктами ЮНЕСКО та деяких інших спеціалізованих агенцій ООН, роботи із провідними міжнародними фондами, зокрема Wellcome Trust (Велкамтраст) роботи по рецензуванню заявок на стипендії Верховної ради України (в той час як рецензування заявок на стипендії МОН України враховуються!) і т.і. Особливою проблемою залишається і відкритість інформації, своєчасне її надання науковій спільноті та можливість корегування результатів експертною комісією вищого рівня в разі необхідності. Це – загальна практика оцінювання у науці, яка має бути запроваджена і в Україні.